

nični subjekt še vedno živi od svoje zavezanosti temelju. Glede na prispevek Jerneje Petrič velja nekaj podobnega tudi za povojno prozo Louisa Adamiča. Avtorica primerja Adamičevo delo *Orel in korenine* z drugim reprezentantom t. i. »literarnega žurnalizma«, Mailerjevo *Rabljevo pesmijo*.

S problematiko recepcije se ukvarjajo Ian Bishop, Meta Grosman in Janez Stanonik. Bishop raziskuje odnos med literarnim dialogom in vsakdanjo pogovorno konverzacijo (kot normo »naravnega«). Avtor pokaže, da je struktura literarnega dialoga odvisna od odnosa bralec-literarno besedilo, oziroma od izoblikovanosti horizonta literarne tradicije, znotraj katerega bralec sprejema besedilo, avtor pa upošteva bralčeva pričakovanja. Pri H. Jamesu je dialog še popolnoma literariziran, zato pa je odnos pripovedovalec-bralec zelo neposreden. Pri Joyceu (*Dublinčani*) in Hemingwayu se dialog vse bolj približuje strukturi pogovornega jezika, odnos pripovedovalec-bralec pa je vse bolj distanciran. Na tej literarni tradiciji postaja dialog v metafikciji spet vse bolj umeten. Meta Grosman se ukvarja s problemom recepcije ameriške literature pri neameriškem bralnem občinstvu, Janez Stanonik pa z zgodovino recepcije ameriške literature na Slovenskem.

Zelo malo študij obravnava vplive evropskih literatur na ameriško: Irena Przemacka govori o vplivu evropske dramatike na E. Albeeja, Pietro De Logu o evropskih vzorih za Belowovega *Augieja Marcha*.

Zanimivo je, da se le ena študija ukvarja s problemom odnosa med ameriško in evropsko tradicijo literarne vede, saj razen postopkov, ki jih poznamo iz ameriških literarnoteoretičnih smeri, v zborniku skoraj niso zastopane usmeritve iz neangleškega govornega ob-

močja. F. K. Stanzel nekoliko polemično obravnava recepcijo svojega koncepta »erlebte Rede« in razlikovanja med prvo- in tretjeosebним pripovedovalcem. Ekvivalent »doživljenega govora« je na angleškem govornem področju »nevezani odvisni govor« (free indirect discourse) (Doritt Cohn, Hernadi in R. Pascal ter polemičen odnos Banfieldove), teorijo pripovedovalca pa nadomešča Boothova »retorika leposlovja« (rhetoric of fiction), ki Stanzlovo delitev na prvo- in tretjeosebne pripovedovalca zavrača.

V celoti zbornik nedvomno ponuja zanimiv pogled na problematiko sodobne ameriške in kanadske literature, pa tudi na aktualne teoretske težnje na tem področju. Škoda je le, da imajo študije, ki so koncipirane kot govorni prispevki, omejen obseg, zato avtorji problematiko v njih le nakazujejo, zelo redko pa tudi sistematično razvijejo.

Samo Krušič

Terry Eagleton:
KNJIŽEVNA TEORIJA
Liber, Zagreb 1987

Na Terryja Eagletona kot eno najvidnejših osebnosti novejše britanske marksistično orientirane literarne kritike je literarna veda v Jugoslaviji že opozarjala; v zadnjem času mu je posvetil veliko pozornosti v svoji antologiji sodobnih literarnih teorij zlasti Miroslav Beker, ki je tudi prispeval spremno študijo k pričujoči izdaji. Zdaj smo torej v hrvaškem prevodu dobili še knjigo *Literary Theory*, enega od Eagletonovih ključnih del, in to še sorazmerno kmalu po izidu izvirnika (1983).

Ravno ob tej knjigi pa so še posebej očitne nekatere okoliščine, na katere bi morali na kratko opozoriti. Za kontekst, ki odločilno opredeljuje to delo, je izredno po-

memben podatek, ki ga na kratko omenja Beker v svoji spremni besedi: Eagleton namreč poučuje angleščino na kolidžu Wadham v Oxfordu. Ta podrobnost ne pojasnjuje le zamisli knjige, pač pa celotni koncept njegove levičarsko zastavljene literarne kritike in literarne teorije kot njene refleksije. Če namreč natančneje pogledamo, kako je pričujoča knjiga zamišljena, lahko vidimo, da se ne ukvarja z literarnokritičskimi metodami po sebi, ne gre torej za kako enciklopedijsko zastavitev, pač pa vse obravnavane metode hkrati označujejo tudi posamezne točke v razvoju književnosti (v Eagletonovem primeru seveda pogosto konkretno angleške književnosti) kot predmeta poučevanja na univerzi. O tem najjasneje govori prvo poglavje knjige, ki ima v smiselnem razširjenem prevodu naslov *Razvoj angleščine kot akademskega predmeta*. Tu proučuje npr. šolo tako imenovane nove kritike v tesni zvezi s položajem (angleške) književnosti na univerzi in s preobratom v praksi tega proučevanja, ki ga je prineslo to gibanje, zlasti F. R. Leavis in skupina okrog revije *Scrutiny*. To izhodišče je, kot se ponovno potrjuje tudi v zaključnem poglavju, implicitno ali eksplicitno odločilno za vso knjigo, v kateri nato Eagleton zaporedoma obravnava fenomenologijo, hermenevtiko in teorijo recepcije, strukturalizem in semiotiko, poststrukturalizem ter psihoanalizo.

Gotovo že to kaže, da se Eagletonova knjiga ne vpisuje v kontekst prakse univerzitetnega proučevanja in poučevanja književnosti brez vsake distance. Njegovo pisanje torej ne teži h kakemu nevtralnemu prikazu različnih metod literarne kritike, kakor so se te pač pojavljale, marveč pomeni ravno prevrednotenje pogleda na te prakse in poskus vzpostavitve alternativne perspektive, ki

vključuje tudi nekatere povsem konkretne zahteve za samo poučevanje književnosti. Eagleton je prepričan, da se ta nova perspektiva ne da vzpostaviti tako, da bi ob vse omenjene kritičke metode na istem nivoju postavili še npr. marksistično ali politično kritiko. Izhodišče metodološkega preobrata in vodilna teza knjige je torej prepričanje, da ni potrebno vzpostavljati politične kritike kot posebnega, drugim enakovrednega območja. Glavna zmeta take zamisli je v predpostavki, da lahko obstajajo postopki, ki niso bistveno politični in ideološki. Po Eagletonu torej ne gre za to, da bi politično kritiko šele vzpostavljali, pač pa le za to, da politična dimenzija nastopi očitno in odkrito. »Literarne teorije«, piše Eagleton v zaključnem poglavju, »moramo obsojati, ne zato, ker so politizirane, pač pa zato, ker so take v glavnem prikrito in nezavedno, ker nam pod krinko 'tehničnega', 'samoumevnega' in 'univerzalnega' prodajajo doktrine, ki – če bolje premislimo – služijo utrditvi interesov posameznih skupin v nekem zgodovinskem obdobju« (str. 210).

Obrat, do katerega pripelje teza, da ni nepolitične literarne kritike, premakne žarišče raziskovanja s samega pojma književnosti kot avtonomnega in politično nevtralnega območja, ki bi bilo relevantno npr. predvsem glede na prav tako nevtralna »občečloveška« vprašanja, proti vprašanjem socialnih razmerij, mehanizmov distribucije in reprodukcije moči v družbi. Zato je seveda, kakor bi tudi pričakovali, problematika književnosti pokazana kot poseben aspekt problematike ideologije; le-ta pri Eagletonu ne nastopa v svoji tradicionalni marksistični varianti kot »lažna«, »napačna zavest«, torej ne kot nekaj zaslon, ki bi subjektu zastiral pogled na resnično stanje stvari, pač pa

se avtor naslanja bolj na alt-husserjevsko revizijo tega koncepta, po kateri je ideologija ravno realnost in je subjekt v samem trenutku svojega konstituiranja že ideološki subjekt. Eagleton v uvodnem poglavju na kratko opredeljuje koncept ideologije tako: »Pod pojmom ‚ideologija‘ mislim nekako to, na kakšen način je tisto, kar govorimo in kar verjamemo, povezano s strukturo in z odnosi moči v družbi, v kateri živimo.« Z besedo ideologija torej Eagleton misli na »tiste oblike čustvovanja, vrednotenja, pojmovanja in verovanja, ki so na neki način povezane z vzdrževanjem in reprodukcijo moči v družbi« (str. 24).

Če je torej mogoče postaviti vprašanje o književnosti in metodi njenega proučevanja kot vprašanje o mehanizmih distribucije in reprodukcije socialne moči, potem ima tako stališče vsaj dve pomembni, medsebojno povezani posledici. Predvsem je očitno, da je »nevtralna« in »objektivna« izjava o politizirani realnosti na videz »objektivnih« ali »nevtalnih« literarnokritičkih postopkov čisto protislovje. Če ima vsaka literarna kritika svoje mesto znotraj procesa ideološke distribucije, potem je vnaprej jasno, da mora tudi sama literarna teorija kot metakritika opredeliti svoje razmerje do ideoloških mehanizmov, če noče zaiti v prav tisto ideološkost, ki jo razkriva v svojem predmetu. Tako postane, kot smo že opozorili, literarna kritika in teorija dejansko eksplicitno politična. To pomeni, da se skozi uveljavlja pravzaprav politični pragmatizem; tako je iz zaključnega odstavka popolnoma očitno, da je cilj te knjige, njenih analiz in predloženih projektov ozaveščenje, ki naj pripomore revolucionarnemu preobratu. Če se torej Eagleton s konceptom ideologije vsaj deloma navezuje na Althus-

serja, mu je blizu tudi tista Althusserjeva opredelitev, po kateri je filozofija razredni boj v teoriji.

Druga posledica take zastavitve je radikalna problematizacija pojma književnost in pojma literarna teorija. Tako Eagleton npr. opozarja, da književnost ne »obstaja« kot neka pozitivna danost, pač pa se vzpostavlja vsakič iz konstelacije interesov in razmerij političnih moči. Drugače rečeno, vrednostne sodbe, ki vzpostavljajo vsakokratno definicijo književnosti, so bistveno povezane s socialnimi ideologijami, tako da je literatura zgodovinsko spremenljiv koncept, ki se vsakič vzpostavlja kot aspekt ali instanca znotraj socialne ideološke mreže. Prav ista posledica mora seveda zadeti tudi literarno kritiko, pa tudi literarno teorijo kot metakritiko. Niti predmet niti metoda tema področjema ne zagotavljata statusa predmeta, nasprotno, književnost in z njo tudi kritika se izkazujeta kot nekakšno križišče področij brez prave razmejitve. Glede na to, da se ideja o samostojnosti literature in literarne kritike ter teorije izkazuje za iluzorno, predlaga Eagleton vzpostavitev drugačnega koncepta proučevanja, ki bo odkrito upošteval omenjeni pragmatizem; gre torej za »drugačno pojmovanje razlike med diskurzi, ki ni niti ontološko niti metodološko, pač pa *strateško*« (str. 225). Tu je mogoče iskati tudi temelj retorike kot teorije diskurzov, ki jo avtor vzpostavlja kot alternativo literarnim teorijam. Retorika, ki je hkrati proučevanje in praktična veščina, je torej tista oblika, v kateri dobi ozaveščen in usmerjen politični levičarski pragmatizem svoje pravo polje, kjer torej ni prisiljen ustvarjati nove (npr. »politične«) kritike, pač pa lahko, glede na svoje cilje, uporablja najrazličnejše diskurze, kar pravzaprav počne tudi Eagleton sam, ko vzpostavlja dialog z različnimi li-

terarnokritičskimi diskurzi, ne glede na to, da neprestano razkriva njihovo ideološko, politično funkcijo.

Kakšen odmev bi utegnila sprožiti Eagletonova knjiga v naši literarni vedi? Pri nas je bilo še v sedemdesetih letih opazno navezovanje na ortodoksni marksistični sociologizem. Spričo tega se mi zdi verjetno, da bodo imele Eagletonove teze pri nas precej drugačen status in funkcijo kot v svojem prvotnem prostoru, saj ni povsem neutemeljen občutek, da se ta knjiga v nekaterih podrobnostih bliža zihlerlovskim sociologističnim tezam. Drugače je v angleškem univerzitetnem okolju, ki je še vedno močno zaznamovano s tradicijo »nove kritike«, o kateri govori tudi ta knjiga, obenem pa iz njega izhajajo mlajši privrženci levih teženj v umetnostnih vedah in sploh humanistiki, med kateri

mi je Eagleton eden najvidnejših in najvplivnejših. V tem okolju radikalna politična teorija ne pomeni kakega oportunističnega, ampak je prej ujeta v paradoks samega univezitetnega prostora. Ta paradoks je v tem, da je tudi teorija, ki hoče postati, tako kot Eagletonova »retorika«, praktična in torej izrecno noče biti še ena literarna teorija ob toliko drugih, omejena na sorazmerno majhen krog občinstva, zanj pa velja to, na kar opozarja sam Eagleton: niso bistvena stališča, odločilen je jezik, v katerem so formulirana, tako da je »študij književnosti vprašanje označevalca, ne pa označenca« (str. 216). Mislim, da je največji paradoks Eagletonove knjige v tem, da procesom in pogojem, ki jih sama kritično analizira, preprosto ne more ubežati.

Igor Zabel